

Vladimira Rezo

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska

<https://orcid.org/0000-0003-1446-4896>

vrezo@fhs.hr

Poetika *Ivanjske noći* Josipa Cvrtila¹ u svjetlu književno-povijesne, književnokritičke i književnoteorijske literature

Izvorni znanstveni rad / original research paper

Primljeno / received 27. 8. 2022. Prihvaćeno / accepted 12. 12. 2022.

DOI: 10.21066/carcl.libri.12.2.4

Više je razloga zašto je Josip Cvrtila gotovo nepoznat suvremenim čitateljima, od fizičke odsutnosti iz Hrvatske nakon bijega pred komunistima 1945., preko neuklapanja u realističnu struju u dječjoj književnosti, ciljanoga prešućivanja njegova imena i djela zbog kršćanskoga duha kojima su prožeta pa sve do svojevrijednoga zavjeta šutnje u emigraciji. Raščlamba autorova književnoga prvijenca, zbirke *Ivanjska noć* (1922.), prikazuje Cvrtilu kao anticipatora nekoliko postmodernističkih postupaka. U realistično-bajkovitoj matrici autor miješa književne rodove (poezija i proza) i vrste/žanrove (bajke, basne, legende, crtice i pripovijetke), poigrava se zakonima žanrova, mjestimice je autoreferencijalan, u tkivo priče uvodi stvarne recipijente (dvoje malih susjeda, Ivu i Ančicu), a katkad prepričava okolnosti recepcije pojedinih priča (njihove usmene prezentacije koja je prethodila inačici zapisanoj u zbirci) te otkriva izvore drugih priča. Taj rodovski i vrstovni/žanrovski hibrid koketira s intertekstualnošću, u fokus dovodi metatekstualnost te najavljuje nezasitnu potrebu novih nadolazećih poetika za ogoljavanjem narativnoga postupka.

Ključne riječi: autoreferencijalnost, bajka, fantastika, intertekstualnost, *Ivanjska noć*, Josip Cvrtila, kršćanski svjetonazor, rodovski i vrstovni/žanrovski hibrid

¹ Hrvatski književnik za djecu i odrasle Josip Cvrtila (Jastrebarsko, 1896. - Buenos Aires, 1966.) do 1943. godine objavio je devet prozanih knjiga (uglavnom bajki i pripovijedaka, uz pokoju basnu, crticu i legendu) te romana kršćanskoga nadahnuća: *Ivanjska noć* (1922.), *Tri dječaka* (1925.), *Mali pelivan i druge priče i pjesme za mladež* (1926.), *Bijelo prijestolje* (1933.), *Gradić u dolini i druge pripovijesti* (1939.), *Mudri mandarin i druge pripovijesti* (1939.), *Kalifov turban i druge pripovijesti* (1939.), *Seoce za gorom* (1940.) i *Pastirska frulica* (1943.). Nakon Drugoga svjetskoga rata Cvrtila je izišao iz vidokruga hrvatskoga čitateljstva: dan prije ulaska partizana u Zagreb napustio je Hrvatsku. Iz Austrije je prebačen u logor Fermo u Italiji, a nakon dvije godine odlazi u Argentinu. Naučivši španjolski, u Argentinu se zaposlio u Ministarstvu javnih radova gdje je radio do smrti 27. studenoga 1966. U Buenos Airesu nije javno djelovao: dnevnik i roman *Dobra zemlja*, započete u progonstvu, prestao je pisati nekoliko mjeseci nakon dolaska u Argentinu (Čokolić 2019: 244–247).

Većina danas dostupnih povijesnih prikaza hrvatske dječje književnosti nameće (iskrivljenu) predodžbu o prevazi socijalno angažirane književnosti u razdoblju između dvaju ratova s Matom Lovrakom kao središnjom figurom (Majhut 2016: 30). U doktorskoj disertaciji naslovljenoj *Paradigme tridesetih godina 20. st. u hrvatskoj dječjoj književnosti* Sanja Lovrić Kralj tvrdi da je iz ideoloških razloga takva slika konstrukt komunističke vlasti (2014: 172-174) te detaljno raščlanjuje sve segmente dječje književnosti 1930-ih izostavljene iz forsirane predodžbe o dominaciji dječje socijalno angažirane književnosti: jeftina dječja književnost u svescima, djevojačka književnost, rat knjižara i trafikanata, katolička dječja književnost, stripovi, nakladništvo temeljeno na ekranizaciji djela, žanrovska dječja književnost te književnost za mlade (93-116). Nadalje, Lovrić Kralj razložno i koncizno predstavlja složene okolnosti u kojima su stvarali književnici tijekom trećega desetljeća dvadesetoga stoljeća, kao i previranja koja su pratila književnu produkciju toga vremena uslijed žestoke borbe između dviju kritičkih strujâ: progresivnih pedagoga i književnika za djecu nasuprot starim, tradicionalnim snagama. Razlog je sukoba fantastika u dječjim knjigama: napredni ju kritičari silno žele izbaciti iz dječje literature jer njezin utjecaj drže pogubnim. Najistaknutiji kritičar toga vremena, Vilim Peroš, pokušava pomiriti sukobljene strane. Pripadnici tradicionalne struje: Ljudevit Krajačić, Veljko Vasić, Josip Ribičić i Josip Cvrtila voljni su izbaciti vile i vještice iz dječje literature, no s puno više žara nego Peroš brane bajke² zbog dvaju razloga: teze rekapitulacijske teorije kako je u bajci sadržana kratka rekapitulacija filogeneze, tj. napretka čovječanstva tijekom evolucije, te teorije dobne diferencijacije prema kojoj djeca do desete godine najviše vole čitati bajke, kako tvrdi, primjerice, Josip Baugut (Lovrić Kralj 2014: 22-23).

Skloniji bajci, fantastici i čarobnim elementima, Cvrtila nikako ne odgovara friziranoj slici, njegovo se stvaralaštvo ni na koji način ne uklapa u propagirani

² Pored toga što često rabi bajkovite i fantastične elemente u svojim književnim djelima, Cvrtila i u teorijskom tekstu „Priča i dijete“ promiče tvrdnju kako je čitanje ili slušanje bajki „fiziološka potreba dječjeg organizma“ (1937: 109). Kao prirodno vrijeme za čitanje bajki ističe djetinjstvo jer je u bajci moguće pronaći nadu i vjeru i oprijeti se zlim silama. Teške socijalne teme u dječjoj literaturi smatra nepotrebnim opterećivanjem jer je život ionako dovoljno težak u odrasloj dobi. „Imaginarnu našu polemiku s vrlo neimaginarnim protivnicima priče završićemo ovom napomenom: pomišljajmo uvijek što želimo da nam djeca budu – da li neki starmali marabui ili naprosto djeca“ (isto). U drugom članku, „Predvorja sadašnjosti“, osporava tvrdnje Mate Lovraka iz teksta „Kakvu literaturu želi omladina“ (Cvrtila 1938: 465-468) jer se „Lovrakov ukus buni protiv priče radi njenih spomenutih ‘fantastičnosti prošloga vremena’“ (Cvrtila 1939: 181) te dodaje kako se slaže s Lovrakom da ništa nije fantastičnije od suvremenosti koja se „ogleda [...] prilično vjerno u filmovima i stripovima (Mika Miš) invenciozna i virtuozna crtača Walta Disneya. On je svojom posve suvremenom umjetnošću začarao milijune dječjih duša“ (isto). Međutim, suvremena Disneyeva amerikanizirana Snjeguljica kojom je „začarao“ djecu nije Cvrtilin izbor: ona „djeluje na tradicionalan europski ukus poput groteskne parodije divnih Snjeguljica koje su nam namrli Ludwig Richter i Moritz Schwind. Gledajući je, osjetio sam nostalgiju za nekim časovima ‘fantastičnostima preživjelih vremena’ i bio sam srećan, što te fantastičnosti nijesu još uvijek posve izgubljene za nas“ (isto). Naposljetku zaključuje: „Povedimo našu djecu ususret životu kroz smirena predvorja sadašnjosti u kojima leži nagomilano blago iskustva i mudrosti prošlih pokoljenja. Kod raspoznavanja tog blaga često će nam pjesnička mudrost kakve seoske bakice biti mnogo korisnija od doktrinarskih savjeta kojeg pedagoga teoretičara“ (181-182).

realizam. U tom je svakako dio razloga za njegovo dugotrajno prešućivanje³ i potpunu odsutnost sa stranica školskih čitanki i s polica školskih (i inih) knjižnica. Nadalje, kršćanski duh koji prožima Cvrtilina djela razlogom je njihova „stavljanja na indeks“⁴ u komunističkom vremenu te izostanka recepcije,⁵ svemu je doprinijela autorova fizička odsutnost: iz Hrvatske je otišao 7. svibnja 1945. godine i nikad se nije vratio, a zasigurno je veliku ulogu odigrala i šutnja na koju se autor svjesno odlučio boraveći u emigraciji.⁶ Opus Josipa Cvrtile slabo je poznat hrvatskoj javnosti, sva djela zaslužuju povratak u čitateljske ruke te detaljnu književnoznanstvenu revalorizaciju, napose njegov književni prvijenac, zbirka *Ivanjska noć*, koju su kao najbolje Cvrtilino djelo istaknuli i ondašnji, ali i današnji kritičari.

Metodologija

Uvriježeno je i znanstveno utemeljeno kao predložak za raščlambu uzeti posljednju inačicu književnoga teksta koju je autor objavio za života. Stoga je izvornik radu 3. izdanje *Ivanjske noći* iz 1944. godine.

Književnokritička se literatura o kojoj je riječ u naslovu prvenstveno tiče osvrtâ koje su o djelu donijeli Cvrtilini suvremenici, a u prosudbama nastalima bliže suvremenosti isprepleću se sve tri sastavnice znanosti o književnosti. Ocjenâ suvremenika je deset, autori su Ljudevit Krajačić, Ljubomir Maraković, Nikola Pavić, Ivan Kozarčanin i Vilim Peroš, a nepotpisan tekst u časopisu *Mladost* sa zadržkom pripisujemo Josipu Zidariću. Pritom je potrebno napomenuti da su svi oni nastali prije 1944. godine. No, sve se napisano o prvim dvama izdanjima u potpunosti može primijeniti i na treće.⁷

³ Konciznu su „anamnezu“ dječje književnosti neposredno nakon rata donijeli Milan Crnković i Dubravka Težak: „paralelni tijekovi, razvoj priče i nastavak hlapićevskog romana ili uopće dječjeg romana zasnovanog na igri kako su ga razvijali katolički orijentirani pisci poput Truhelke, J. Cvrtile i Z. Špoljara prekinut je uspostavom komunističke vlasti“ (Crnković i Težak 2002: 371) iz koje logično proizlazi i „grupna dijagnoza“ o slučajevima Zlatka Špoljara, Štefe Jurkić, Ive Kozarčanina, Gabrijela Cvitana i Josipa Cvrtile: „Skloniji fantastici nego socijalnom realizmu oni se nisu priklonili Lovrakovom modelu, a za četiri i pol desetljeća komunističke vladavine potonuli su u potpuni zaborav“ (Crnković i Težak 2002: 319).

⁴ Dugogodišnji voditelj zbirke Rara u zagrebačkoj Gradskoj knjižnici Željko Vegh detaljno je opisao proces „izlučivanja“ nepoćudnih knjiga s polica koji se u toj knjižnici provodio za vrijeme komunističke vlasti. Od ukupno 2800 „izlučenih“ knjiga, 600 ih je kršćanske tematike i nadahnuća, a na Veghovu su popisu i dvije Cvrtiline knjige, *Bijelo prijestolje* i *Ivanjska noć* (2015: 66).

⁵ Stjepan Hranjec ističe kako Josip Cvrtila, Đuro Sudeta, Štefa Jurkić, Sida Košutić i drugi katolički pisci „u ideološkim olovnim vremenima“ (2009: 390) nisu doživjeli „valjanu prosudbu pa tad ni valorizaciju“ (isto).

⁶ U Cvrtilinu je dnevniku, čiji su manji dijelovi objavljeni na omotu nedovršenoga romana *Dobra zemlja*, Ilija Pejić našao potvrdu tvrdnji kako problem nije bio samo u odlasku daleko od Hrvatske nego se Cvrtila svjesno nije oglašavao, zavjetovao se na šutnju pred komunističkim vlastima (2017: 165): „Sudbina mi je odredila da budem svjedokom mnogih sudbonosnih događanja za hrvatski narod, a opet mi ne da da govorim ono što znam. Ja sam zatočenik jednog očajno teškog vremena, ucijenjen šutnjom radi mojih najmilijih“ (Cvrtila 1997: 78).

⁷ Prvotisak *Ivanjske noći* izišao je 1922. godine, drugo je izdanje objavljeno 1930., a 3. je izdanje svjetlo dana ugledalo 1944. godine. Sam je autor u svako sljedeće izdanje dodavao i proze i pjesme tako da konačno autorizirano izdanje broji 28 proznih tekstova i 16 pjesama. No, iz ponovljenih je izdanja Cvrtila trajno izbacio dva prozna teksta i dvije pjesme: u 2. su izdanju izostavljene bajka ►

Sporadična spominjanja Cvrtilina imena u okvirima raznih grupiranja uočena su već sredinom 1960-ih, no tek nakon 1990. godine postaje zasebnim predmetom osvrta, biografskih tekstova te raščlambi: uglavnom opusa u cjelini. Svi su dostupni tekstovi uzeti u obzir, u većoj ili manjoj mjeri, kako bismo formirali što cjelovitiju sliku o autoru i djelu.

Naša se raščlamba tiče zapažanja o rodovsko/žanrovskoj pripadnosti zbirke i nekih njezinih pojedinačnih proza, kratkoga osvrta na sadržane pjesmice te raščlambe bajki i pripovijedaka: zapažanja o njihovim temama, svjetonazoru, tipu pripovjedača te zamijećenim pripovjednim postupcima i konvencijama kojima Cvrtila propituje žanrovske zakone te nastoji još više zaintrigirati svojega čitatelja. Raščlamba se oslanja na pojmove *metalepse*, apostrofiranja autora i čitatelja, koji je inaugurirao Gérard Genette, potom *autoreferencijalnosti*, samorazotkrivanja književnoga postupka, elaboriran u radovima Linde Hutcheon i Magdalene Medarić te *intertekstualnosti*, smisljena književnoga odnosa dvaju ili više književnih tekstova, o čemu pišu Pavao Pavličić, Miroslav Beker i Viktor Žmegač. Pored aplikacije teorijskih pojmova na konkretna djela, također se potvrđuju i/ili komentiraju tvrdnje i zaključci dosadašnjih napisa o Cvrtili.

Kritika suvremenika

Iz mahom kraćih osvrta književnih kritičara Cvrtilina vremena ističemo krucijalna mjesta koja se tiču strukture zbirke, tematsko-motivskih pitanja, Cvrtilinih izvora, recepcije i pozicioniranja autora na vrijednosnoj ljestvici nastala na temelju kritičarske procjene zbirke.

Vrstovno/žanrovski hibrid

Nikola Pavić i Ljudevit Krajačić svjesni su miješane strukture zbirke, stoga Pavić tvrdi da je riječ o „formi pripovijedaka povezanih stihovima“ (1931: 307), ali se stihovima ne bavi. Za Krajačića je Cvrtila pjesnik koji ne psihologizira i ne rješava socijalne probleme nego samo prikazuje okoliš kojim se djeca kreću (1922: 203), pjesnik pejzaža, vedrih proljetnih i turobnih zimskih (Krajačić: 1926–1927: 38), a na pjesničkom nebu mjesto mu je uz Bogumila Tonija, Josipa Milakovića, Gabrijela Pintera i Josipu Gazvoda Radošević (Krajačić: 1922: 203).

Ljubomir Maraković tipološki prozu dijeli na priče i pripovijetke „realističke koncepcije“ (1925: 228). Krajačićeva se lucidna konstatacija o Cvrtilinoj gradnji priča na narodnoj priči, legendi i apokrifu (1922: 204) održala do danas (Crnković i Težak 2002: 323), a utemeljena je i tvrdnja o metodi kompilacije više priča na čijim motivima gradi

► *Najstariji čovjek* (nju je ponovno objavio u 3. izdanju pod naslovom *Priča o ludoj kraljevni*), pripovijetka *Izmirenje* te pjesma *Mrtav drug*, a iz 3. su izdanja izbačeni *Kalifov turban* i pjesma *Mala pastirica*. Izdanje koje je 1995. priredio Ilija Pejić u nakladi bjelovarskoga ogranka Hrvatskoga književno-prosvjetnoga zbora i CID-PROM-a u proznom je segmentu znatno prošireno: sadrži 36 proznih tekstova te 15 pjesama. Priređivač je u izdanje uvrstio proze koje je sam Cvrtila objavio u drugim zbirkama i koje ne spadaju u integralnu inačicu *Ivanjske noći*. Postupak je to hvalevrijedan jer mu je cilj vratiti Cvrtilu čitateljima, ali zbirka u takvu obliku ne može biti predmetom raščlambe.

originalnu pripovijetku kako to čine engleski i ruski autori omladinske književnosti (koje ne imenuje) (Krajačić: 1926–1927: 38).

Evaluacija

Kad je riječ o evaluaciji, Maraković boljim procjenjuje Cvrtiline priče koje nisu realistički fundirane i drži da se „više ovih pripovijetki diže do visine finih, neobično dubokih i ugodajnih literarnih priča“ (1925: 228). U sljedećem im osvrtu pripisuje nove kvalitete: „One su ponajviše simbolične, jednostavne i ljupke u invenciji, privlačive i poetične u pričanju, nenametljive u moralno-idejnom pointiranju“ (Maraković: 1929: 207). Niz od 5 pohvaljenih proza u prvom tekstu: *Zvonarski griesi*, *Slijepi monah*, *Život*, *Leptir*, *Pustinik i kriesnice*, Maraković je u drugom kritičkom osvrtu smanjio na prva tri teksta. Prema Krajačiću se „sve pripovijetke i pjesmice odlikuju osobitom finoćom osjećaja, osebujuošću stila i vanrednom mekoćom fantazije“ (1931: 110), a *Ivanjska noć* je „čista, prava umjetnost, jedna rijetka dragocjenost u našoj omladinskoj književnosti“ (111). Pavić smatra da *Ivanjska noć* „spada među najvrednije što se u takovom obliku, u formi pripovijedaka povezanih stihovima, kod nas dosada i dalo“ (1931: 307), a Cvrtila je „među najboljim radnicima oko prave omladinske knjige“ (308). Josip Zidarić drži da „Josip Cvrtila vadi iz svoje bogate duše ovakovo naravno drago kamenje i piše takovim načinom, da pobuđuje srca i uzdiže duše“ (1928–1929: 123). Smjestivši zbirku u prestižno društvo *Junaka Pavlove ulice*, *Zlatnoga otoka*, *Pustolovina maloga Tome*,⁸ Andersena i Selme Lagerlöff, za Kozarčanina je *Ivanjska noć* jedno od najboljih poslijeratnih djela, „kulturni događaj u svakom pogledu“ (1936: 41). Vilim Peroš uočava novinu koju Cvrtila unosi u književnost za djecu i mlade: isprepletanje neobičnoga i svakidašnjih događaja, a sve je „obavijeno nekom posebnom ljepotom i umjetničkim snažnim opisima“ (1942: 104). Peroš naglašava i „posebnu tendenciju“ koja krase svaku prozu, a „koja navodi na razmišljanje i ispitivanje ljudskih čina“ (isto).

Idealni čitatelj

Cvrtilini suvremenici nisu usuglašeni kad je riječ o recipijentima. Pavić nema dvojbi pa konzumente *Ivanjske noći* beziznimno zove omladinom (1931: 309), a zbirka je „prava lektira za omladinu“ (308). Maraković drži da su *Ivanjska noć* i *Tri dječaka* „dvije dječje knjižice“ (1925: 228), a pričama iz zbirke u koje se upleće fantastika uspio je „da priveže dječju pažnju“ (isto), premda najbolje među njima „može i dijete i odrastao čovjek čitati s jednakim užitkom“ (isto). Za Krajačića je idealni čitatelj „mladež“ (1926–1927: 38), a drugi put lavira između mlade i starije publike: „Ja bih želio da se ona kao dječja lektira što više raširi među našu omladinu“ (Krajačić 1931: 111), kao i Peroš koji kompromisno tvrdi kako je „Cvrtila unio u našu književnost za djecu i mladež nešto sasvim novo“ (1942: 104). Kozarčanin socijalno specificira recepcijsku bazu tvrdeći da će Cvrtila pridobiti seljačko-radničku djecu na čitanje (1936: 42–43), a pritom ne precizira na koju točno knjigu misli. Da ni on ne može dobno odrediti konzumenta Cvrtilinih djela jasno je kad spomene „[a]rtistički, pedagoški napor naših istaknutijih

⁸ Riječ je, dakako, o *Pustolovinama Toma Sawyera*.

omladinskih pisaca“ (42). Naposljetku, Josip Zidarić pretpostavlja šarolike konzumente s oba pola obrazovne skale: Cvrtilina djela „jednako rado čita neuko čeljade kao što i najobrazovaniji čovjek“ (1928–1929: 123).

Prema našem vremenu

Nakon više od dvadeset godina izbivanja iz hrvatskoga javnoga prostora, Cvrtila se u sljedećem valu zanimanja pojavljuje mahom „uzglobljen“ u pripadajuće književne krugove, a njegova se književna djela ne spominju.⁹ Nismo uspjeli dokučiti koji su autori tijekom toga razdoblja, gdje i kada bezrazložno smještali Cvrtilu u „književnovrijednosno i ideološki negativan kontekst“, o čemu piše Ivan Cesarec (1997: 28). Nakon 1990. godine znatno su brojniji književnopovijesni i književnoteorijski tekstovi kojima je Cvrtila tema,¹⁰ a u našem su fokusu tekstovi koji analiziraju poetiku *Ivanjske noći* u cijelosti ili pojedinih njezinih sastavnica.

U povijesnom pregledu knjige koja obuhvaća teoriju, pregled i interpretaciju bajki Ana Pintarić (2008) o Cvrtili piše kao o jednom od utemeljitelja hrvatske bajke.¹¹ Potom se u dijelu o raznim aspektima bajke (poučnost, inačice, pretvaranja itd.) višekratno osvrće na njihove pojavne oblike u Cvrtilinim bajkama, a u poglavlju naslovljenom njegovim imenom interpretira bajke *Ivica i Marica*, *Vesela braća* te *Priča o maslačkovoj sjemenci*. Sanja Vrcić-Mataija i Sanja Perković (2011) uspoređuju klasične predloške bajki i njihove moderne, djelomično promijenjene inačice: Grimmove i Cvrtiline *Ivicu i Maricu* te Grimmovu i Kanižajevu *Crvenkapicu*, prvo na teorijskoj razini, a potom i anketno, među osnovnoškolcima.

⁹ Vlatko Pavletić u *Panorami hrvatske književnosti XX. stoljeća* Cvrtilu smješta u neutralnu skupinu „pisci za djecu“ (1965: 339), no ipak tvrdi da se „opsežna historija hrvatske književnosti za djecu i o djeci napose o prozi neće moći pisati bez razmatranja književnog rada“ većega broja književnika među kojima je naveo i Cvrtilu, a istaknuo Matu Lovraka (405). Milan Crnković mišljenja je kako u mnoštvu imena autorâ koji su stvarali kad i Lovrak, kojemu „treba posvetiti punu pažnju“, „vjerojatno neka zaslužuju preispitivanje i izvlačenje iz zaborava: možda plodni Josip Cvrtila i svakako Ivo Kozarčanin“ (Crnković 1971: 15). Ivo Zalar spominje Cvrtilu dvokratno, nijednom afirmativno: on pripada skupini u kojoj su „prozni pisci, većinom pedagozi“ (1978: 43), a dio je i grupe pjesnika koju čine „danas zaboravljena imena“ (Zalar 1979: 27). I Muris Idrizović samo spominje Cvrtilu unutar goleme na prijelazu stoljeća oformljene skupine „pjesnika i pripovjedača“ (1984: 94). Nakon tih beskrajnih nizanja imena ističe se pohvala koju autoru upućuje Joža Skok prilikom raščlambe pjesništva Agate Truhelke tvrdeći da „svoje motive nije uspjela izraziti onom dubinom kreacije kakvu susrećemo kod Ive Kozarčanina i Josipa Cvrtila“ (1979: 123). Ivan Cesarec kao hvalevrijedno ističe i Balogovo uvrštavanje Cvrtiline dječje poezije u *Zlatnu knjigu svjetske poezije za djecu* 1975. godine (1997: 28).

¹⁰ Ivan Cesarec (1997) biobibliografski predstavlja Cvrtilu, iznosi uzroke njegova prešućivanja te lokalpatriotski pronalazi krapinske vinjete u njegovim djelima. Krešimir Čokolić (2019) donosi Cvrtilinu faktografiju, a potom osvjetljava emigrantsku dionicu književnikova života, oprimjerenu dnevničkim navodima. Sonja Jurić (2020) spominje Cvrtilino pedesetogodišnje izbivanje s književne scene (formulacija potekla od Ilije Pejića), bilo knjigom, pričom, prikazom ili osvrtom, a iz njezina je teksta teško usustaviti kronologiju Cvrtilina književnoga rada.

¹¹ Ana Pintarić postavlja Cvrtilu u skupinu klasika i utemeljitelja bajki koja uključuje A. Šenou, I. Brlić-Mažuranić i V. Nazora (2008: 5), njihove bajke zove klasičnima (9), a istodobno tvrdi da su Nazor (čije bajke sličje Wildeovim) te Cvrtila (njegove bajke nalikuju na Andersenove) začetnici modernih bajki (10).

Kršćanske korijene Cvrtulina književnoga djela Stjepan Hranjec (2003) oprimjeruje navodima iz romanâ *Bijelo prijestolje* (1939.) i *Dobra zemlja* (1997.) te autorova dnevnika, a ukratko prepričava desetak proza namijenjenih mlađim čitateljima u kojima nalazi spomen Boga, njegova čuda ili rezultate milosrđa. Ana Pintarić (2009) u prozama *Ivanjske noći* traži potvrdu Isusovih prisposoba, s naglaskom na *Priči o maslačkovoj sjemenci*, *Legendi o lastavici* i *Legendi o sretnom čovjeku*.

U pogovoru izdanju *Ivanjske noći* koje je priredio za tisak, Ilija Pejić¹² (1995c) donosi detaljnu raščlambu zbirke, ponajprije njezine kompozicije, duboke simboličnosti i alegoričnosti, dotiče se likova priče, a poentira polustoljetnom šutnjom¹³ koja prati Cvrtilu. Naposljetku, u vidokrug opsežne i lucidne raščlambe supotpisanih Milana Crnkovića i Dubravke Težak (2002) ulaze Cvrtilin književni opus, potom *Mali pelivan*, a napose *Ivanjska noć*. Budući da je tekst objavljen u njihovoj *Povijesti hrvatske dječje književnosti*, da donosi kontekstualizaciju i valorizaciju, kako autora, tako i zbirke, njime je Cvrtila ponovno vraćen kamo i pripada: u maticu hrvatske dječje književnosti.

Raščlamba

Još od *Maloga tobolca* (1850.) Ivana Filipovića nije neuobičajeno u monografiji objaviti pjesničke i prozne sastavke istoga autora. Njihovo supostojanje zbirku *Ivanjska noć* čini rodovskim hibridom, a miješanje proznih vrsta vrstovnim/žanrovskim.

Poezija

Poetski segment zbirke čini nevelik opus od 16 kratkih pjesmica od kojih je najmanje polovica pejzažne tematike: *Proljetni oblacić*, *Susret*, *Modri zvončići*, *Lišće*, *Mjesec*, *Zima*, *Vrelo*, *Noć u šumi*. Prema prosudbi Josipa Andrića Cvrtila „[n]ajradije pjeva o prirodi, na koju projicira osjećaje svoje duše i slike svoje bujne mašte“ (1933: [175]). Međutim, i kad tema nije pejzažna u pjesmama su prisutni brojni pejzažni motivi. Zato što je pisao pejzažnu poeziju, odnosno „lirske zapise o prirodi“, Hranjec (2006: 69) vidi Cvrtilu svojevrsnim pretečom Grigora Viteza. Zastupljeni su stihovi najrazličitijih dužina, od četverca do deseterca, makar ne možemo ne primijetiti da Cvrtila preferira kratke stihove, ponajprije šesterac, katkad i u kombinaciji sa sedmercem. Strofe su u pjesmicama najčešće tri, a česta je isprekidana rima sheme *abcb*. Iako se čak i bolji pjesnici nikako nisu mogli osloboditi vezanoga stiha (Crnković i Težak 2002: 387), mjestimice se poput odblesaka kod najboljih među njima, od J. Cvrtile do G. Cvitana, javljaju naznake novoga stila: pokretljivost stiha, približavanje slobodnoj igri i nonsensu

¹² Pejić višekratno piše o Cvrtili (1993, 1995a, 1995b, 1997a, 1997b, 2002, 2007, 2017), mahom o njegovu mjestu i ulozi u hrvatskoj književnosti: predstavlja književni opus, donosi mnoštvo biografskih i bibliografskih podataka te ga pozicionira na književnu scenu 1920-ih i 1930-ih.

¹³ Pejić posebno ističe Cvrtilin izostanak iz knjige Vinka Grubišića *Hrvatska književnost u egzilu* (1991.). Spominje književnopovijesna djela Vlatka Pavletića (1965.) i Ive Zalara (1979., 1991.) – riječ je o istom tekstu – te natuknicu u *Leksikonu pisaca Jugoslavije* (1972.), zatim Cvrtilino uvrštavanje u već spomenutu Balogovu antologiju (1975.), kao i u *Izabrane hrvatske religiozne priče za djecu* (1993.) Davora Uskokovića (Pejić 1995c: 170–171). Šutnja duga pedeset godina (točnije, pedeset i jednu godinu) ponajprije se odnosi na izdavanje samostalnih Cvrtilinih knjiga: traje od 1944. godine, a prekinuo ju je upravo Pejić.

te oslanjanje na pučku dječju poeziju (Crnković i Težak 2002: 399). Kao pjesnika, Crnković i Težak pozicioniraju Cvrtilu uz bok Zlati Kolarić-Kišur, iznad Bogumila Tonija i vjerojatno iznad Nikole Pavića (333).

Proza

Tipološki se prozne vrste u zbirci mogu podijeliti na bajke, basne, legende, crtice i pripovijetke¹⁴ – u potonjima katkad nalazimo elemente fantastike, a katkad je riječ o stvarnim zgodama iz burnoga dječjega života. Naslovi koji izriječkom definiraju književnu vrstu/žanr pripadajuće proze nisu uvijek dobro odabrani, primjerice *Legenda o lastavici* zapravo je pripovijetka s elementima fantastike, dok su *Priča o maslačkovoj sjemenci* i *Priča o ludoj kraljevni* bajke koje nimalo ne odudaraju od okružja u kojem se nalaze. To je stoga što se bajke odlikuju svojstvom veoma uspješnoga uklapanja u „novelističke nizove“ (time i u nizove pripovijetki, crtica...), pa se „mogu objaviti kao priče a da pritom njihov čudesni sadržaj ne bude zapreka za razumijevanje ponuđena niza kao cjeline“ (Pavlović 2011: 285).

Već je spomenuta neodlučnost Cvrtilinih suvremenika kad je riječ o određivanju idealnoga čitatelja *Ivanjske noći*. Narušenu skladu zbirke nije, dakle, razlog vrstovna/žanrovska nego tematska različitost i gotovo filozofska zahtjevnost nekoliko proznih tekstova, napose triju pripovijedaka koje posve odudaraju od ostatka zbirke. *Zvonarski griesi*, *Sliepi monah* i *Život*¹⁵ nikako se ne uklapaju u prevladavajuću matricu sazdanu od ptičica, zečića, maca, cvijeća i dječice. Osim prevelike ozbiljnosti, one su i prilično mračne, gotovo danteovski strukturirane po principu kazne ekvivalentne grijehu, u duhu krugova *Pakla*. Simptomatično je i to što je u drugom izdanju *Ivanjske noći* tu dihotomiju pratila i grafička oprema knjige.¹⁶

Uvodna bajka služi kao okvir, poveznica zbirke. Neobična zbivanja u ivanjskoj noći kojima je svjedočio sam autor/pripovjedač osiguravaju „propusnicu“ najneobičnijim

¹⁴ Stjepanu Hranjcu pojedine su Cvrtiline proze „animalističke crtice“ i „kršćanske bajke“ (2003: 80), a Milan Crnković i Dubravka Težak uočavaju tri skupine priča: 1. Na podlozi narodne priče, među kojima su najbolje: *Vesela braća*, *Ivica i Marica*, *Ukradeno sunce*, *Slastičar iz grada*, *Priča o ludoj kraljevni*, *Ptičja kraljica* i *Tri oraha*. Taj se tip priča odlikuje „radošću događaja i plastičnom slikovitošću“ (Crnković i Težak 2002: 322); 2. Na podlozi legende i apokrifa, a ističu se: *Život*, *Sliepi monah*, *Pustinik i kriesnice*, *Legenda o sretnom čovjeku*, *Priča o maslačkovoj sjemenci*, *Leptir* i *Legenda o lastavici*. To su najčešće prijetvori, pa „poetički i zanimljivi događaji tumače postanak cvijeća, kukaca, ptica i biljaka“ (323); 3. Priče o događajima iz života s fantastičnom nadogradnjom, a najbolje su: *Priča o zahvalnom zečiću*, *Zvonarski griesi*, *Visibabe* i *S djedom u Betlehemu*. Priče treće skupine „pune su čarobne naivnosti“ (324).

¹⁵ U još nekoliko proza nalazimo zahtjevnije, misaone dionice, no ni približno u tolikom opsegu kao u trima nabrojanim tekstovima.

¹⁶ U izdanju *Ivanjske noći* iz 1930. znatno se razlikuju ilustracije za mlade i starije čitatelje, premda ih je nacrtao isti autor, akademski slikar Ante Kuman. Ilustracije za malene su jednostavnije, pojedinačne i nešto većega formata (*Zvezde*, *Priča o zahvalnom zečiću*, *Ptičja kraljica*, *S djedom u Betlehemu*, *Kalifov turban*, *Tri oraha*), a priče za adolescente ilustrirane su ozbiljnijim triptisima (*Život*, *Sliepi monah*, *Zvonarski griesi*). Jedino se još prije naslova uvodne pripovijesti *Ivanjska noć* nalazi izdužen, simplificiran panoramski crtež šume i šetača. U analiziranom, 3. izdanju, „uozbiljile“ su se i ilustracije tekstova namijenjenih mlađoj djeci, riječ je o bijelim ilustracijama na crnoj podlozi, nalik na linorez.

događajima. Cvrtila je, kao i drugi „[n]ajbolji postbrlićevski i predlovrakovski pisci“¹⁷ (Crnković i Težak 2002: 310), prvi njegovatelj priče. Njegovo je pripovijedanje bez opsežnih najava, *in medias res*, dijelom i zato što je limitiran opsegom svojih proza. Cvrtila pripovijeda lako, jednostavno, sigurno, slikovito, ne ponavlja tuđi stil ni motive (321). Ilija Pejić uočava dva postupka kojima je Cvrtila gradio priču, prvi: u pučku priču, formalno dovršenu, jezgrovitu i kratku unosi je socijalne elemente i prepoznatljiv krajolik, a „uklanjao neobičnosti i pretjeranosti kao tragove preživjelih vremena (*Ivica i Marica*)“ (Pejić 1997b: 62) i drugi, češći, suprotan prvomu: „[p]isac polazi od običnog, svakodnevnog prizora i gradi priču koja je u mnogim elementima nalik pučkoj priči, alegoriji, biblijskoj prisposobi, otkriva i pokazuje neobičnosti i simboliku kojih najčešće nismo bili svjesni“ (isto).

Pripovjedač je najzanimljivija instancija u zbirci *Ivanjska noć*: on preispituje pripovjedne konvencije i literarnom terminologijom verbalizira artificijelnu prirodu djela pa postupak izražava glagolima: „pričam“ (Cvrtila 1944: 7), „izpripoviedala“ (42), „pripoviedat“ (53), „kazivao“ (56), „kazati“ (85), „pobilježiti“ (7), „napisao“ (10) i „pročita“ (85), a nastali produkt zove „pripoviest“ (7, 10, 53, 85), „knjižica“, „pripoviesti“, „pjesmice“ (10) te „priča“ (40, 42, 70, 85). *Ivanjska noć* je, dakle, autoreferencijalno djelo koje „podsjeća na sebe sama“ (Medarić 1993: 98), to je takva „fikcija koja u sebi sadržava komentar o vlastitom narativu i/ili lingvističkom identitetu“ (Hutcheon 1983: 1).

Stjepan Hranjec u pojedinim pričama nalazi „strukturnih nedorečenosti koje autor počesto, osobito u zapletu, rješava uokvirenom pričom ili stihom“ (2006: 69). Ipak, prije će biti da je riječ o pripovjedačevim „intervencijama“, postupcima u raspletu ili uvodu kojima se razotkrivaju pripovjedač i tekst. Nakon prvih triju bajki (*Ivanjska noć*, *Zlatni lješnjak*, *Zvezde*) pripovjedač do kraja ogoljuje proces pripovijedanja – demistificira ga u njegovu nastajanje: čitatelju otkriva kako su ga pohodili mali susjedi Ivo i Ančica kojima se dotad napisano nije baš sviđjelo. Kako su upravo djeca predložila vrste/žanrove koje bi željela čitati u knjizi, u ovom su se kratkom odlomku slila tri književnoteorijska pitanja: pitanje poetike (koje problematizira autoreferencijalnost), recepcije (Iserov eksplicitni čitatelj koji na licu mjesta implementira vlastiti horizont očekivanja i tekst) i književne genologije (djeca predlažu dugu pripovijesti, zagonetke, pjesmice) (Cvrtila 1944: 10):

Pohodili me danas Ivo i Ančica, mali moji znanci iz susjedstva, da pročitaju šta sam dosad napisao. Nijesu baš osobito zadovoljni mojim poslom.

- Hm - zamislio se Ivo turivši ruke u džepove hlača, - zar u vašoj knjižici ne će biti i dugih pripoviesti? Nema ni zagonetaka u njoj, ni...

- Pa ni pjesmica - završi Ančica.

Dabome, oni su u pravu - mnogo toga treba da se nađe u pravoj knjizi. Zato evo dugačke pripoviesti sa zagonetkama u stihovima na sliedećoj strani.

Tako je susret s djecom generirao ostatak zbirke ili barem jedan njezin dio. *Ad hoc*, rekli bismo. Zanimljiv je način na koji Cvrtila shvaća želje svojih malih recipijenata, sve tri je zbio u jednu prozu, dugu, sa zagonetkama u stihovima. Vrstovno/žanrovski

¹⁷ Autori misle na Ljudevita Krajačića, Zvonimira Peteka i Verku Škurla-Ilijčić.

određujući svoju sljedeću prozu kao „pripoviest“, Cvrtila se dotiče i arhitekstualnosti. Izvan metatekstualnih komentara vrstovno/žanrovske signale daje i u paratekstu knjige, no tek u 3. izdanju, podnaslovljujući *Ivanjsku noć* kao „priče i pjesme“.

Susret s Ivom i Ančicom nije jedini primjer „metalepse autora“¹⁸ (Genette 2006: 11) u kojem se pripovjedač prebacuje s intradijegetičke razine na ekstradijegetičku. Nalazimo ju u jednoj odjavi: „Sad su oni već stariji ljudi, pa žive u sretnom braku, kako me uvjeravaju moji znanci koji ih poznaju“ (Cvrtila 1944: 75) i trima odjavama/najavama. U prvoj smo spominjanjem ivanjske noći vraćeni na početak, odnosno pripovjedač nas podsjeća na okvir zbirke: u toj mu je noći vjeverica ispričala priču (koju je on kasnije zapisao u zbirku) (42):

To mi je izpripoviedala u ivanjskoj noći vjeverica, kad je izpred nas preko puta pretrčao neki zečić.

- A kakvu je ono ptičicu srela djevojčica u šumi? - upitah vjevericu.

- To je bila, mislim, zeba; čuj sad priču i o njoj...

Najavljena je priča iz druge odjave/najave prije zapisa i ulaska u knjigu prošla usmenu ovjeru – ovjerovitelji su ljudi iz pripovjedačeve svakodnevice (56):

„Prava ljetna priča!“ reče mi prijatelj, kojemu sam ja [!] kazivao. „Znam i ja jednu takvu: mjesto gdje se je zbivala, liep je neki vrt...“.

Posljednja je građena po istom principu kao prethodne, samo je zvjezdicom grafički izdvojena od prethodne priče i pjesme koja slijedi (85):

„Liepo se svršava ta priča“, reče mi neki rođak, pošto je pročitao, „ali ja ću ti, kad se sastanemo o božićnim praznicima, kazati jednu s još ljepšim svršetkom: pripoviest o čudesnom putovanju s mojim djedom...“.

Jedinu najavu nakon naslova nalazimo na početku *Leptira* (usto i sažima sva zbivanja) (53):

Pripoviedat ću vam o ugljenaru i dragom Bogu, o šaci sniega, o suncokretu, o zlatnom oblaku, o suzi, pa također i o mnogočem drugom. A zapravo je ovo samo pripoviest o maloj djevojčici i njezinu udesu.

Vrstovno/žanrovski i tematski vrlo raznolikoj zbirci uvodna je bajka dala zamjetan legitimitet, no Pejić uočava kako je sâm autor „svjestan da je struktura labava, formalna i izvanjski motivirana“ (1997a: 26). Stoga je Cvrtila pripovjedačke strategije o kojima je netom bilo riječi uporabio „[u] težnji da dijelove ulanča i poveže u što kompaktniju cjelinu“ (isto).

Iako o sebi govori uglavnom u 1. osobi jednine, napose u *Ivanjskoj noći* po kojoj je zbirka dobila ime, pripovjedač katkad pribjegne podsjećanju čitatelja na njihovo zajedničko iskustvo za koje rabi 1. osobu množine: „Ali mi znamo, da negdje na svijetu živi kraljevna Maca, koja traži svoga vjerenika, pa se kojiput sjetimo nje, a najčešće,

¹⁸ Samo u 1. izdanju zbirke objavljena pripovijetka *Izmirenje* zanimljiva je zato što sadrži još jednu potvrdu Cvrtilina simuliranja recepcijskih okolnosti: „Moj prijatelj ganut uspomenu ušuti“ (Cvrtila 1922: 47), a fabulom podsjeća na Molnárove *Junake Pavlove ulice*: bijelci vs. Indijanci, Pavlouličanci vs. crvenokošuljaši, Sofokles/Nemeček, bitka za teritorij.

kad vidimo, kako se kakva mačka čistunica licka i umiva; onda velimo: ‘Uređuje se za svoga kraljevića!’“ (Cvrtila 1944: 70) ili „Često nam dodijava, osobito ljeti, dosadnim svojim zvrndanjem, i što nam sjeda na nos. Toga mu ne smijemo suviše zamjeravati“ (88). Nakon bajke *Pustinik i kriesnice* pripovjedač, uz objašnjenje za koje smatra da je nužno ponuditi čitateljima o novoj životinjskoj vrsti, također rabi posvojnu zamjenicu u 1. osobi množine: „A te su bubice, razumije se, naše kriesnice...“ (35).

„Metalepsu čitatelja“ (Genette 2006: 19–20), fingiranje interakcije s recipijentom, nalazimo samo u 2. osobi množine: „A vi znate, djeco, da ondje, gdje ima vještica, ima i vila, koje su moćnije od vještica“ (Cvrtila 1944: 68) te „A ti moji znanci, pogađate li, tko su?“ (76).

Na vlastito retoričko pitanje: „I čime bih te bilježke započeo?“ (7) pripovjedač sâm odgovara nekom vrstom skraćenoga sadržaja zbirke. Dvije pripovijetke navodi u obliku pitanja, hineći nesigurnost prilikom odabira priče kojom bi započeo: „Zar pripoviešću o čudesnom putovanju na onaj svijet, što ju je lastavica čula prisluškujući razgovoru monaha u nekom samostanskom vrtu? Ili da pričam, kako se liepa kraljevna pretvorila u macu?“¹⁹ (isto). Konačno, simulira simultano odvijanje procesa odabira inicijalne priče i zapisa o njemu: „Ah, sad znam čim ću početi: pogledajte kroz prozor! Eno je pievac prišao posudici s vodom... Da vam kažem, zašto gleda u visinu, kad pije?“ (7) Glumeći nesigurnost, pripovjedač postavlja još nekoliko retoričkih pitanja u zbirci: „Pa kako da im oprostis?“ (67), „A kako će i vjerovati, kad se odonda sve promienilo!“ (70). S druge strane, oslanjanjem na neosobne izraze želi osnažiti svoju poziciju, bira glagole i izraze koji ga ovlašćuju kao glasnogovornika mase, naroda: „i pođe putem onamo kamo – kako se kaže – za vazda se odlazi“ (54), „i nazove je, razumije se, Snježankom“ (54). Retorička pitanja i bezlični izrazi nisu ograničeni samo na rubne dijelove teksta dok su najave/odjave, obje metalepse te literarna terminologija radi potpune raščlambе procesa nastanka priča i bajki lokalizirani na međuprostore između proza.

Kad je riječ o vremenu u zbirci, razvidno je da se pripovjedač distancira od vremena priče, temporalna točka iz koje pripovijeda je *sad/danas*: „on u kraljevskom dvoru još i sad veže napukle lonce“ (17), „pa i sad svietle u mraku ljetnih noći“ (35), „Tako se naučio običaju, kojega ne napušta ni danas, kad više nema Snježanke na njemu“ (55), „I kako je odredio Gospod, tako je ostalo sve do danas“ (61). Protok vremena između zbivanja i pripovijedanja o njem izriče vremenskim prilozima *otada* i *odonda*: „Odonda ne gasnu svietle iskrice“ (35), „I otada više nije bio bolestan“ (59), „Odonda je prošlo nekoliko stotina godina“ (69), „A kako će i vjerovati, kad se odonda sve promienilo!“ (70).

Pripovjedno je (i vremenski) zanimljiva pripovijetka s elementima fantastike napisana u 1. osobi, *S djedom u Betlehemu*. Nju je autoru/pripovjedaču zbirke ispričao jedan rođak na božićnom obiteljskom okupljanju. Obiteljsko je okupljanje okvir pripovijetke, a linearno vrijeme obiteljskoga druženja narušeno je dvaput: prvi

¹⁹ U drugom izdanju *Ivanjske noći* umjesto tobožnjega pitanja o maci-kraljevni čitamo najavu priče *Kalifov turban*: „Ili da pričam o tome kako je pas podnio kaznu namijenjenu maci kalifovom mudrom osudom?“ (Cvrtila 1930: 6).

put djedovom analepsom o krađi guske u mladosti, a kasnije snom glavnoga lika/ pripovjedača o putovanju s djedom u Betlehem nakon čega se dječak budi u krevetu koji dijeli s bratom.

Prostor zbirke prilično je geografski nedefiniran. Geografsku referencijalnost grade imena dvaju²⁰ gradova: Jeruzalem (Cvrtila 1944: 101) i Betlehem (91, 94, 97), jedne države, Kitaj (86), i jednoga kontinenta, Amerika (80). Bajke i priče odvijaju se u neodređenim čarobnim šumama, na livadama, u dvorcima, kolibicama, crkvama, samostanima, na zvonnicima...

Zbog nevelika opsega svih proza, likovi u njima nisu do kraja izgrađeni, nijansirani, a često su svodivi na simbole. Bilo da je riječ o dječacima i djevojčicama iz realističnih crtica i pripovijedaka, pomalo mističnim likovima triju zahtjevnijih pripovijedaka, akterima bajki ili životinjama iz basni, uvijek su djelomice u drugom planu jer je naglasak uglavnom na radnji, zbivanjima. Ni njihova mnogobrojnost ne pomaže produbljanju: u njima nalazimo kraljeve, kraljevne, maćehu, ptičju kraljicu, sirotu, drvodjelju, kotlokrpine sinove, vrtlara, monaha, pustinjaka, ugljenara, zvonara, mandarina, djeda, Boga, svetoga Petra, svetoga Ivana, konopljarku, zebu, lastavicu, pijetla, zečića, liju, krijesnice, maslačke, zlatni lješnjak...

Bajke

Najopsežniju su književnoteorijsku elaboraciju doživjele bajke *Ivanjske noći*. To ne čudi jer je u njima moguće zamijetiti ilustracije nekoliko književnoteorijskih pitanja, primjerice intertekstualnost. *Biblija*, klasične bajke i basne Cvrtilin su intertekst u svim vrstama/žanrovima zbirke, a najosjetniji su u bajkama. Intertekstualnost prema Bekeru (1988: 11) ne znači preuzimanje fabule u cijelosti nego unošenje i preoblikovanje tema, motiva i drugih elemenata iz djela u djelo. Primjerice, kad u bajci *Leptir* Bog ugljenaru stvori minijaturnu kćer, „pravog ženskog Palčića“ (Cvrtila 1944: 54) pretpostavljamo Cvrtilino čitateljsko iskustvo Grimmovih bajki (možda i Perraultovih), a kako je riječ o djevojčici, Snježanki, začudno je što se nije referirao na Andersenovu Palčicu, napose jer bajke u zbirci najviše nalikuju na Andersenove (Pintarić 2008: 10).

Već identičnim naslovom Cvrtilina bajka *Ivica i Marica* uspostavlja intertekstualnu vezu s istoimenim klasikom dječje literature. Među djelima postoji velik vremenski razmak (upravo je on značajan za doživljaj veze kao poetski funkcionalne), a predložak je dovoljno poznat i relevantan (Pavličić 1988: 158), stoga se između predloška i novoga djela stvara nekonvencionalna intertekstualnost koja teži za originalnošću (164) pa nova inačica inovira tekst: i maćeha i vještica su dobre. Upravo je novo tumačenje neke književne teme/književne osobe na osnovi interteksta jedan od najčešćih tipova međutekstualne ovisnosti „osobito u dvadesetom stoljeću koje je sve više u znaku pojave koja je nazvana reciklažom elemenata umjetničkih tvorevina“ (Žmegač 1993: 33). Također, za razliku od autora umjetničke bajke koji su djelovali u 19. stoljeću i čija

²⁰ U 2. izdanju *Ivanjske noći* objavljena je pripovijetka *Kalifov turban* (Cvrtila 1930: 82-85) koja svoju referencijalnost gradi na spominjanju dvaju gradova, Bagdada i Mosula (82).

je praksa bila preoblikovati usmeni predložak legende, predaje i priče, „autori od Nazora do Cvrtila dominantom čine umjetničku intervenciju“ (Pavlović 2011: 283). Cvrtila se poigrava elementima fantastike: san koji su djeca usnula nakon boravka kod starice omogućuje otklon od realnoga svijeta, a čarobni predmeti i životinje se prenose i u stvarni svijet što otežava žanrovsku definiciju djela (Vrcić-Mataija i Perković 2011: 127). Ipak, bajkovitu strukturu (jednoslojna fantastična struktura, shematiziranost zbivanja: početna situacija, pojava poteškoće i njezino razrješavanje u sretnom kraju te tipizirani likovi) ponajprije propituju inovativni likovi. Iako nisu tipizirani nego zamijenjena predznaka, ipak nailaze na poteškoće, imaju pomagača i čarobne predmete uz čiju ih pomoć rješavaju (127–128). Još je značajnija umjetnička intervencija intertekstualna osviještenost likova: „svijest o poznavanju likova iz klasične bajke na čijoj je podlozi i nastala“ (128), odnosno čitateljima se „nekoliko puta učini da su Cvrtilini Ivica i Marica čitali klasičnu bajku“ (Pintarić 2008: 195). Mališani svoju situaciju sagledavaju kao presliku zbivanja u bajci, njihova prosudba ljudi počiva na stereotipima (Vrcić-Mataija i Perković 2011: 127), kao i njihovo ponašanje pa „očekuju da i njih ružna starica pokuša ispeći i pojesti“ (Pintarić 2008: 195).

Cvrtiline bajke odgovaraju na pitanja koja djeca često postavljaju: Zašto pijevac gleda u visinu kada pije vodu? (*Zlatni lješnjak*), Zašto je zebi na prsima perje crvene boje? (*Zeba*) ili Zašto svijetle krijesnice? (*Pustinik i krijesnice*). U njihovim katalozima nalazimo uobičajene nositelje bajkovite radnje, poznate iz brojnih bajki prije Cvrtila: očekivane kategorije ljudi (posebice kraljevine i kraljeve), brojne životinje, napose ptice, potom biljke, predmete opće uporabe, nebeska tijela i pojave. Na snazi su i pretvaranja, kraljevine u mačku (*Priča o ludoj kraljevni*) te trojice braće u baku, goluba, odnosno, u zlatnu jabuku (*Vesela braća*). I inventar je poznat iz drugih bajki: pogačica i vrčić koji se nikako ne troše (*Ptičja kraljica*) ili koza kojoj nikad ne presuši mlijeko, sjekira koja cijepanjem ne smanjuje hrpu drva, vreteno na kojem uvijek ima pređe te kruh koji se ne smanjuje lomljenjem (*Ivica i Marica*) – riječ je o Proppovoj četrnaestoj funkciji bajke, čarobnom predmetu koji junak stječe na različite načine (Propp 1982: 54–60), kakvi su, primjerice, stolić, magarac i toljaga u Grimmovoj bajci *Stoliću, prostri se*. Izuzev stalnih mjesta u spomenutim bajkama, o bajci *Tri oraha* možemo govoriti i kao o inačici bajke o zlatnoj ribici: umjesto ribice koja se pojavljuje u Grimmovoj (*Ribar i njegova žena*), Afanasjevljevoj (*Zlatna ribica*) i Puškinovoj (*Bajka o ribaru i ribici*) inačici, u Cvrtilinoj bajci ulovljena je vjeverica ta koja svoj život mijenja za tri oraha (Pintarić 2008: 34). Pored karakternoga poboljšanja maćehe i vještice u *Ivici i Marici*, Cvrtila izokreće klasični predložak i u bajci *Vesela braća*: umjesto kraljevine koja obično postavlja uvjet pod kojim će se udati, u Cvrtilinoj izvedbi uvjet pod kojim će se braća odreći triju kraljevni postavlja najstariji brat (193).

Kad je o uzorima riječ, bajkama *Vesela braća* i *Ivica i Marica* Josip Cvrtila „nastavlja tradiciju klasične Perraultove i Grimmove bajke“ (Pintarić 2009: 96), a *Pričom o maslačkovoj sjemenci* „tradiciju Andersenovih antropomorfiziranih bajki i priča“ (isto). Utjecaj potonjega podvlače i Crnković i Težak (2002: 321).

Kršćanski svjetonazor

Premda je Cvrtila pomno odabirao teme svojih prozних djela te se u njima pokazao kao priličan znalac pripovjednih postupaka, napose u suvremenosti osviještenih finesa, Stjepan Hranjec smatra kako u njegovim djelima naglasak nije na temi i strukturi jer je Cvrtila nastojao stvoriti „model fantastične kršćanske priče“ (2006: 69) odabirom „originalne fabule koje pretežno karakterizira situiranje animalnoga svijeta u kršćanski kontekst. U njima je Božja nazočnost, sveprisutnost neupitna“ (isto). Velik dio Cvrtilinih proznih tekstova prožeto je vjerom u Boga i njegovu svemoćnost. Tako se mala sjemenka maslačka nada dospjeti u Gospodarov vrt premda joj svi govore da je korov. Naposljetku ju dječak iz Gospodarova vrta uzdigne iznad svih: „Poleti u moj vrt onamo na brežuljak, da doživiš ljepotu i radost, o kojoj si tako postojano sanjala vjerujući u dobrotu Otčevu...“ (Cvrtila 1944: 40). Pored *Priče o maslačkovoj sjemenci* koja promiče snagu vjere, *Pustinik i kriesnice* u fokus stavljaju Božju sveprisutnost (Pintarić 2008: 198-199),²¹ *Sliepi monah* govori o pripremi za vječni život, *Zvonarski griesi* o iskrenom pokajanju, *Priča o zahvalnom zečiču* o milosrđu itd. (Pintarić 2009: 99-102).

Fantastičnu pripovijetku o zvonarovoј kćeri koju je u predvečerje rata od sigurne smrti iz gorućega zvonika spasio sveti Juraj da bi potom otišla iz rodnoga kraja zadobivši lik lastavice, Ana Pintarić uspoređuje s biblijskom prisposodobom o Noi: Bog/sv. Juraj, Noa/zvonarova kći, ptica-glasnik/djevojčica s kiticom đurđica (2009: 105), a svoju tvrdnju potkrjepljuje tablicom u kojoj paralelno donosi slične situacije i dijaloge iz dviju proza (106-107).

Zahvaljujući kršćanskomu pogledu na svijet možemo pretpostaviti „autorovu potrebu izbjegavanja klasičnoga sukoba dobra i zla, a time i elemenata nasilja koji nisu zaobišli klasičnu bajku“ (Vrcić-Mataija i Perković 2011: 128). To se najbolje iščitava prilikom preformulacije likova vještice i maćehe u Ivici i Marici, a uočava se i u molitvi djece prije lijeganja pored panja u šumi (Cvrtila 1944: 28). U *Zvezdama* pak anđeo stvara jutarnju rosu (10), a u *Leptiru* je Bog aktivan sudionik koji staromu drvenaru ostvaruje želju za potomstvom, a potom s njim dogovara sudbinu malene Snježanke (54-55), dok u *Ivančicama* ocjenjuje darove koje su sv. Ivan i sv. Petar darovali ljudima itd. *Legendom o sretnom čovjeku* Cvrtila dopunjava šturu biblijsku dionicu o Isusovu djetinjstvu, svodivu na dva poglavlja: „Isus među učiteljima“ i „Isus u Nazaretu“ (Lk 2, 41-50; 51-52).

Za Hranjeca je *Kod šumske crkvice* „[j]edna od najprimjerenijih Cvrtilinih kršćanskih priča“ (2003: 81) u kojoj je, vireći kroz crkveni prozor, najmlađi od trojice dječaka u unutrašnjosti zapuštene crkvice pored oltara vidio sliku svetoga Jurja kako ubija zmaja, a od straha mu se učinilo da zmaj maše repom. Kad kasnije ustukne od daždevnjaka misleći da je zmaj, braća ga uvjeravaju u bezopasnost životinjice, a kući se vraćaju noseći majci nabrano cvijeće. Rekli bismo da je tako visoku ocjenu priča dobila zato što je kršćanski sloj vrlo nenametljivo utkan u nju, zmaj iz kršćanske ikonografije preslikan u manjem mjerilu na dječakovo okruženje izaziva smiješak čitatelja.

²¹ Ana Pintarić analizira i prozu *Dva cvijetka* koja naglašava moć dobrote. Nju je u proširenu inačicu zbirke dodao priređivač Ilija Pejić.

Hranjec kao primjer kršćanske etimologije navodi objašnjenje nastanka ivančica u istoimenoj priči (2003: 80; 2006: 68) po imenu sv. Ivana koji je ljudima darovao cvijeće. Osim u pričama koje se oslanjaju na legendu i apokrif, kako tvrde Milan Crnković i Dubravka Težak i pritom navode kao primjere priče: *Pustinik i Srijemica* [!], *Zeba, Leptir, Legenda o lastavici* (2002: 323), postanje nalazimo i u bajkama: u *Zlatnome lješnjaku* (pijetlu se krijesta crveni jer ga je sokol silno zgrabio kljunom za nju) te u *Priči o ludoj kraljevni* (mačka je začarana kraljevna).

Posebno mjesto u zbirci ima božićna tematika, u zbirci zastupljena naslovima *S djedom u Betlehemu* i *Na božićnom drvцу* te pjesmicom *Božić*. Zbog toga Dubravka Težak i Milan Crnković tvrde kako je Cvrtila „najbolji hrvatski dječji pisac božićne tematike, kao što je to Đalski u nedječjoj književnosti“ (2002: 322). Motivima predbožićnoga vremena, neosjetljivosti ljudi za probleme bližnjih i pečenoj guski na blagdanskom stolu, priču s fantastičnim elementima *S djedom u Betlehemu* Hranjec povezuje s Andersenovom *Djevojčicom sa šibicama* (2006: 69).

Utemeljen, elokventan i poticajan zaključak o kršćanskom duhu kojim su prožeti Cvrtilini prozni tekstovi dolazi iz pera Ane Pintarić (2009: 98):

Cvrtiline priče odgajaju za dobrotu i život bez grijeha. Da bi se tematski, jezično i stilski što više približio djetetu, Cvrtila stvara niz priča iz običnog, svakodnevnog života, u kojima se dijete može prepoznati i potaknuti na razmišljanje kako živjeti bez grijeha. Zato Cvrtiline priče, koje su taman po mjeri djeteta, možemo smatrati dječjim prisposodobama o kršćanskom odgoju.

Izvori i uzori

Kad je riječ o izvorima i uzorima, Milan Crnković i Dubravka Težak ponavljaju Krajačićev nalaz: autor na temelju narodne priče, legende i apokrifa gradi dječju priču, naglasak stavlja na fabuliranje, ne inzistira na stilu (iako ga ne zanemaruje), poetičnosti i simboličnosti, napose ne teškoj, nego kao iskreni vjernik donosi istinu o životu što laganijim, zabavnijim, ljepšim i djetetu bližim pričama (Crnković i Težak 2002: 322). Prema mišljenju Ane Pintarić zbirka *Ivanjska noć* „utemeljena je na motivima klasične bajke i fantastične priče“ (2009: 96), dok Ilija Pejić smatra kako je osnovica Cvrtiline poetike (1995c: 166):

[...] kratka priča, ispričana jednostavno, bez velikih opisa i digresija, bliska pučkoj priči, nerijetko bajci i basni, utemeljena na predaji, legendi, hrvatskim narodnim običajima vezanim uz pojedine blagdane, Bibliji i mudrosti naroda s Istoka.

Mogli bismo reći da se u *Ivanjskoj noći* itekako zrcali kolektivno književno iskustvo, literarna tradicija. Poput Ivane Brlić-Mažuranić i Cvrtila posuđuje iz prošlosti, no, kako uočavaju Crnković i Težak, u njegovim prozama nema njezina lutanja slavenskim prostranstvima (2002: 321), odnosno, kako to formulira Ilija Pejić: za razliku od Brlić-Mažuranić, koja crpi građu iz predaja i legendi iz slavenskih poganskih vremena, Cvrtilin je vratak hrvatska pučka priča prožeta kršćanstvom zbog čega je bliži Nazorovim ranim djelima (1997b: 63). Kao primjere ističe *Priču o maslačkovoj sjemenci*, među stilski najboljim Cvrtilininim ostvarenjima, koja govori o nadi i vjeri, simboličnu, a po

mnogim značajkama blisku Singerovim pričama te *Legendu o lastavici* koju u krajnjoj konzekvenci možemo tumačiti kao hrvatsku iseljeničku priču „o sudbini jednog naroda koji je diljem svijeta sanjao more i katedralu svojega glavnog grada kao mjesto molitve i vječnog smirenja“ (63).

Premda netom spomenuti književni kritičari/teoretičari/povjesničari te oni koji su se bavili njegovim bajkama u Cvrtilinu književnom rukopisu vide utjecaje raznih autora kao i neautoriziranu, pučku sastavnicu njegovih djela i premda je posve izvjesno da je čitao mnogo i raznoliko te je dio pročitanaoga utkao u zbirku *Ivanjska noć*, Cvrtilin je stil proživljen i osoban. On piše jednostavnim jezikom, tražeći neobično u običnom i dobrotu u ljudima, stvarima i pojavama, a pritom demonstrira zavidno poznavanje tehničkih vještina kako bi zadržao pozornost čitatelja.

Valorizacija

U vrlo pohvalnim kritikama i osvrtima na *Ivanjsku noć* Cvrtilini suvremenici nisu običavali istaknuti najuspješnije proze.²² Novo vrjednovanje donosi i drukčiji pristup pa su Sanja Vrcić-Mataija i Sanja Perković (2011) iz korpusa izdvojile i obradile bajku *Ivica i Marica*, dok je Ana Pintarić analizirala tri bajke: *Vesela braća*, *Ivica i Marica* te *Priča o maslačkovoj sjemenci* i na taj ih način valorizirala (2008: 193–197). Ilija Pejić kao najljepše Cvrtiline priče navodi: *Pustinik i kriesnice*, *Priča o maslačkovoj sjemenci*, *Ukradeno sunce*, *Pčelica i leptirić*,²³ *S djedom u Betlehemu*, a popis završava trotočjem kao signalom da se niz može nastaviti (2007: 137). Milan Crnković i Dubravka Težak kao vrlo uspjele izdvojili su čak osamnaest tekstova u trima skupinama (2002: 322–324). Vidimo da se popisi uspješnica itekako razlikuju. Nakon višekratnoga iščitavanja zbirke i ostalih Cvrtilinih djela skloni smo se prikloniti Pejićevu trotočju i široku izboru M. Crnkovića i D. Težak, kao i njihovim sumarnim ocjenama: *Ivanjska noć* jedna je od najboljih dječjih knjiga priča u hrvatskoj književnosti (Crnković i Težak 2002: 321), a „[d]rugim svojim djelima Cvrtila nije uspio doseći virtuoznost, savršenost i spontanost *Ivanjske noći*“ (Pejić 2007: 137).

Zaključak

Josip Cvrtila se već prilikom prvoga izlaska pred čitateljsku prosudbu odlučio na ocjenu ponuditi pjesme i prozu u istoj knjizi. U pjesničkom je segmentu pokazao dobro poznavanje metrike, mjestimična poigravanja različitim dužinama stihova te sklonost pejzažnim temama i motivima. U vrstovno/žanrovski raznolikom proznom dijelu zbirke *Ivanjska noć* predstavio je bajke, basne, legende, crtice i pripovijetke koje odlikuju fantastika, lirizam i kršćanski svjetonazor – svojim malim recipijentima autor je ponudio štivo neobičnih situacija i ishoda, lirski mekih ugođaja i produhovljena

²² Samo je Maraković izdvojio sljedeće uspješnice: *Zvonarski griesi*, *Sliepi monah*, *Život*, *Leptir*, *Pustinik i kriesnice* (1925: 228), a u drugom je tekstu niz skratio na prva tri djela (1929: 207).

²³ Tu priču uvrštava sam Pejić u četvrto izdanje 1995. godine. U posljednjem izdanju za Cvrtilina života priča nije objavljena.

karaktera koje ih uči ljubavi, samilosti i praštanju. U prozama se Cvrtila dokazao i kao dobar poznavatelj pripovjednih postupaka, pripovjedačevih konvencija, instance pretpostavljenoga čitatelja te kao anticipator tendencije skidanja posljednjega vela tajnovitosti s procesa književnoga stvaranja, razotkrivanja statusa priče kao artefakta kakvu su pokazale nove nadolazeće poetike. Pritom svojem konzumentu nije dokinuo užitek: demistifikacije se (autoreferencijalnost, metalepse) najvećim dijelom zbivaju na granicama pojedinih proza, utkane u najave i objave. Zbog svoje su liminalne pozicije objave i najave svojevrsno vezivno tkivo zbirke, spone između proznih tekstova.

Moderan, ili bolje reći svezremenski, Cvrtila je već u svojem književnom prvijencu autor kojega je prepoznala ondašnja kritičarska prosudba, a nakon tišine duge pola stoljeća, i današnja kritika. Dokidanjem tematskoga, motivskoga, svjetonazorskoga i inih drugih pluralizama u dječjoj književnosti nakon 1945. godine te stavljanjem naglaska na socijalni realizam lovrakovskoga tipa, slika se hrvatske dječje književnosti nepovratno promijenila. Držimo da bi razvitak hrvatske dječje književnosti tekao zamjetno drukčije da je Cvrtila nastavio objavljivati dječja djela u Hrvatskoj. Izbacivanjem zbirke *Ivanjska noć* te izbacivanjem Josipa Cvrtila iz matice hrvatske dječje književnosti, šteta je počinjena i njezina će se recepcija zbog duga perioda izbivanja s polica svesti na istraživače dječje književnosti i malobrojne male čitatelje. Ipak, kako je razvidno iz raščlambe, razlog za izostanak pravovremene recepcije zbirke nikako nije tematsko-motivska ili stilska nezanimljivost djela, posebice nije bila ciljanoj publici, a današnjim su čitateljima napose zanimljivi Cvrtilin osebujan stil te pripovjedne konvencije i postupci.

Popis literature

- Andrić, Josip. 1933. O piscu ove knjige. U: Cvrtila, Josip. *Bijelo prijestolje*, Knjižnica dobrih romana, kolo XV, knjiga 59, [173–175]. Zagreb: Kuća dobre štampe.
- Beker, Miroslav. 1988. Tekst/intertekst. U: *Intertekstualnost & intermedijalnost*, ur. Zvonko Maković, Magdalena Medarić, Dubravka Oraić i Pavao Pavličić, 9–20. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Biblija*, mrežno izdanje <<https://biblija.ks.hr/>> (pristup 16. srpnja 2022.)
- Cesarec, Ivan. 1997. Josip Cvrtila ili veličina zaboravljenih. *Hrvatsko zagorje* III: 28–32.
- Crnković, Milan. 1971. Sto (i nešto) godina hrvatske dječje književnosti. *Umjetnost i dijete* III (18): 5–21.
- Crnković, Milan i Dubravka Težak. 2002. *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. godine*. Zagreb: Znanje.
- Cvrtila, Josip. 1937. Priča i dijete. *Dom i škola* VI (9): 107–109.
- Cvrtila, Josip. 1939. Predvorja sadašnjosti. *Napredak* LXXX (4): 179–182.
- Cvrtila, Josip. 1944. *Ivanjska noć. Priče i pjesme*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Cvrtila, Josip. 1997. *Dobra zemlja*. Krapina: Narodno sveučilište Krapina.
- Čokolić, Krešimir. 2019. Kompleks Cvrtila, ili odbacivanje dijela hrvatske književnosti i namjerni zaborav. *Kroatologija* 10 (1): 243–248.
- Genette, Gérard. 2006. *Metalepsa. Od figure do fikcije*. Zagreb: Disput.
- Hranjec, Stjepan. 2003. Josip Cvrtila – pouzdanje u Boga. U *Kršćanska izvorišta dječje književnosti*, 78–81. Zagreb: Alfa.

- Hranjec, Stjepan. 2006. *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Znanje.
- Hranjec, Stjepan. 2009. *Ogledi o dječjoj književnosti*. Zagreb: Alfa.
- Hutcheon, Linda. 1983. *Narcissistic Narrative: The Metafictional Paradox*. New York - London: Methuen.
- Idrizović, Muris. 1984. *Hrvatska književnost za djecu: sto godina hrvatske dječje knjige*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Jurić, Sonja. 2020. Pregled hrvatske dječje književnosti. *Suvremena pitanja* XV (29): 91-117.
- Kozarčanin, Ivan. 1936. Pregled omladinske književnosti. *Savremena škola* X (1-2): 36-43.
- Krajačić, Ljudevit. 1922. Omladinske edicije „Hrvatskoga pedagoško-književnoga zbora“ u Zagrebu za god. 1922. *Napredak* LXIII (7-8): 202-204.
- Krajačić, Ljudevit. 1926-1927. Izdanja „Hrvatskoga pedagoško-književnoga zbora“ u Zagrebu namijenjena omladini za 1926. god. *Napredak* LXVII (1-2): 35-40.
- Krajačić, Ljudevit. 1931. Josip Cvrtila. *Ivanjska noć*. Ilustr. Ante I. Kuman. 2. izd. Naklada „Škola i dom“. *Napredak* LXXII (3): 110-111.
- Lovrak, Mato. 1938. Kakvu literaturu želi omladina. *Napredak* LXXIX (10): 465-468.
- Lovrić Kralj, Sanja. 2014. *Paradigme tridesetih godina 20. st. u hrvatskoj dječjoj književnosti*. Doktorski rad obranjen 29. siječnja 2014. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Majhut, Berislav. 2016. Hrvatska dječja književnost i jugoslavenska dječja književnost. *Detinjstvo* XLII (2): 28-43. <<http://zmajevedecjeigre.org.rs/wp-content/uploads/2019/12/Detinjstvo-2-2016.pdf>> (pristup 16. srpnja 2022.)
- Maraković, Ljubomir. 1925. Dječje knjige. *Hrvatska prosvjeta* XII (10): 228.
- Maraković, Ljubomir. 1929. Carstvo priče. U: *Novi pripovjedači: kritičke studije i minijature*, 189-209. Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima.
- Medarić, Magdalena. 1993. Ono što upućuje na sebe: Prilog terminologiji autoreferencijalnosti. U: *Intertekstualnost & autoreferencijalnost*, ur. Dubravka Oraić Tolić i Viktor Žmegač, 97-104. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Pavić, Nikola. 1931. Najnovije edicije dječjih knjiga u Nakladi „Škola i dom“. *Savremena škola* V (5): 307-309.
- Pavlečić, Vlatko, prir. 1965. *Panorama hrvatske književnosti XX stoljeća*. Zagreb: Stvarnost.
- Pavličić Pavao. 1988. Intertekstualnost i intermedijalnost. U: *Intertekstualnost & intermedijalnost*, ur. Zvonko Maković, Magdalena Medarić, Dubravka Oraić i Pavao Pavličić, 157-188. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Pavlović, Cvijeta. 2011. Hrvatske umjetničke bajke i legende nakon 1910. g. U: *Poetika i politika kulture nakon 1910. godine, Zbornik radova XIII. sa znanstvenog skupa održanog od 30. rujna do 1. listopada 2010. godine u Splitu*, ur. Cvijeta Pavlović, Vinka Glunčić-Bužančić i Andrea Meyer Fraatz, 279-291. Split - Zagreb: Književni krug - Odsjek za komparativnu književnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Pejić, Ilija. 1993. Učiteljvanje Josipa Cvrtila u Bjelovaru: Prilog za životopis. *Bjelovarski učitelj* II (3): 95-97.
- Pejić, Ilija. 1995a. Josip Cvrtila u znaku prešućivanja. *Hrvatsko slovo* I (29): 17.
- Pejić, Ilija. 1995b. Književno djelo Josipa Cvrtila. *Marulić* XXVIII (6): 1040-1047.
- Pejić, Ilija. 1995c. U carstvu priče: Hrvatska dječja književnost između dva rata i Josip Cvrtila. U: Josip Cvrtila. *Ivanjska noć*, 165-171. Bjelovar: Hrvatski pedagoško-književni zbor Ogranak Bjelovar - CID-PROM.
- Pejić, Ilija. 1997a. Književno djelo Josipa Cvrtila. U: *Književno-jezične i metodičke rasprave*, 19-31. Bjelovar: HPKZ Ogranak Bjelovar - MIA.

- Pejić, Ilija. 1997b. Smirena predvorja sadašnjosti: O poetici Cvrtilinih priča. *Umjetnost i dijete* XXIX (1-3): 59-65.
- Pejić, Ilija. 2002. *Neodoljiva moć riječi: Studije i osvrti*, 143-156. Bjelovar: Linija - Hrvatski pedagoško-književni zbor Ogranak Bjelovar.
- Pejić Ilija. 2007. Književni život Bjelovara u prvoj polovici 20. stoljeća. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru* 1: 125-145.
- Pejić, Ilija. 2017. *Mirisi iscrpljena vala. Književni i kulturni život šireg bjelovarskog prostora u 20. stoljeću*. Zagreb: Alfa.
- Peroš, Vilim. 1942. Hrvatska književnost za djecu i mladež. U: *Znanje i radost, enciklopedijski zbornik. Knjiga prva*, 100-104. Zagreb: Naklada hrvatskoga izdavačkog bibliografskog zavoda.
- Pintarić, Ana. 2008. *Umjetničke bajke – teorija, pregled i interpretacije*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet – Matica hrvatska Osijek.
- Pintarić, Ana. 2009. Kad ondje ugledaš đurđice, vrati nam se – bajke i priče Josipa Cvrtila. U: *Biblija i književnost – interpretacije*, 95-109. Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera – Matica hrvatska Ogranak Osijek.
- Propp, Vladimir. 1982. *Morfologija bajke*. Beograd: Prosveta.
- Skok, Joža. 1979. *Sunčeva livada djetinjstva*. Zagreb: Naša djeca.
- Vegh, Željko. 2015. Sudbina hrvatskih knjiga kršćanske tematike i nadahnuća u Gradskoj knjižnici u Zagrebu u doba komunizma. *Kroatologija* 6 (1-2): 27-93.
- Vrcić-Mataija, Sanja i Sanja Perković. 2011. Odnos klasične i moderne bajke. U: *Dijete i jezik danas: Dijete i tekst. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenoga skupa*, ur. Irena Vodopija i Dubravka Smajić, 123-137. Osijek: Sveučilište Jurja Strossmayera u Osijeku – Učiteljski fakultet.
- Zalar, Ivo. 1978. *Dječji roman u hrvatskoj književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Zalar, Ivo. 1979. *Suvremena hrvatska dječja poezija*. Zagreb: Školska knjiga.
- Zalar, Ivo. 1991. Hrvatska dječja poezija. U *Hrvatski dječji pisci III*, PSHK, knj. 181/III. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Zidarić, Josip? 1928-1929. Josip Cvrtila. *Mladost* IX (3-4): 123.
- Žmegač, Viktor. 1993. Tipovi intertekstualnosti i njihova funkcija. U: *Intertekstualnost & autoreferencijalnost*, ur. Dubravka Oraić Tolić i Viktor Žmegač, 25-45. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Vladimira Rezo

Faculty of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia

The Poetics of *Ivanjska noć* [Midsummer Night] by Josip Cvrtila in the Light of Literary-Historical, Literary-Critical and Literary-Theoretical Writings

As a consequence of the forcing of realist writers in children's literature which he was not, and as a result of his absence from Croatia, the targeted concealment of his name and works due to the Christian spirit that permeated them, as well as due to his voluntary vow of silence in emigration, Josip Cvrtila is not in the focus of modern readers. The analysis of the author's literary debut, the collection *Ivanjska noć* [Midsummer Night] (1922), shows Cvrtila as an anticipator of several postmodernist processes. In the realistic fairy-tale matrix,

the author mixes major literary forms, genres (poetry and prose) and prose subgenres (fairy tales, fables, legends, and short stories), plays with the laws of genres, is self-referential in places, introduces real recipients into the fabric of the story (two little neighbours, Ivo and Ančica), and sometimes recounts the circumstances of the reception of certain stories (their oral presentations that preceded the version in the collection) and reveals the sources of other stories. This genre and subgenre hybrid flirts with intertextuality, brings metatextuality into focus, and announces the insatiable need of new poetics to expose the narrative process.

Keywords: Christian viewpoint, fairy tales, fantasy, genre and subgenre hybrid, intertextuality, *Ivanjska noć* [Midsummer Night], Josip Cvrtila, self-referentiality